

ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛЬ

ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭХ ТУХАЙ
ХУУЛИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ҮР ДАГАВАРТ
ХИЙСЭН ШИНЖИЛГЭЭ

СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАНГААС

Улаанбаатар хот
2022 он

ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага өнгөрсөн 100 жилийн хугацаанд 1921 оноос гяндан салаа, 1936 оноос Улсын төв засан сайжруулах газар, 1940 оноос Засан хүмүүжүүлэх үйлдвэрийн лагериуд ба хорих ангиудыг удирдах газар, 1956 оноос Засан хүмүүжүүлэх ерөнхий хэлтэс, 1963 оноос Засан хүмүүжүүлэх байгууллагуудыг удирдах газар, 1981 оноос Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллагуудыг удирдах газар, 1992 оноос Монгол Улсын Хорих байгууллагуудыг удирдах газар, 1996 оны 12 дугаар сараас Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх ерөнхий газар, 2002 оноос Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар гэж тус тус нэрлэгдэн үйл ажиллагаагаа явуулж ирсэн байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага эрх зүйн шинэтгэлийн арвин баялаг түүхтэй бөгөөд 1921 онд байгуулагдсан цаг мөчөөс авхуулаад тухайн үед анхны байгуулагдаж байсан “Гяндан хороо”-ны үйл ажиллагааг зохицуулах, гяндангийн дэргэд түр мөрдөх заавар, цаашилбал Их гяндангийн дүрэм, 1931 оны Аливаа хэрэгтэнг ялтанг засан сайжруулах тухай бие даасан анхны хуулиас эхлээд 1966, 1981 оны Засан хүмүүжүүлэх хуулиуд, 1993 онд Хорих байгууллага, хорих ял эдлүүлэх ажиллагааны тухай хууль, 1996 оны Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх тухай хууль, 2002 оны Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, 2017 оны Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг батлан мөрдүүлэх гээд хуулийн шинэчлэлийн томоохон алхмуудыг хийж иржээ.

2002 оны Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн хэрэгжилтийн хүрээнд нийгэм, эдийн засаг, эрх зүйн шинэчлэлт хувьсан өөрчлөгдөж, улмаар олон улсын чиг баримжаа, үндэсний хууль тогтоомжийн шинэтгэлийн хүрээнд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийг шинэчлэн батлах зайлшгүй шаардлага урган гарсан байна.

Хэдийгээр Монгол Улсын Улсын Их Хурлаас 2017 онд баталсан “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль”-иар эрүү, иргэн, захиргаа, зөрчлийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа болон хорих ял эдлүүлэх ажиллагаа, түүнчлэн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тогтолцоо, алба хаагчийн эрх зүйн байдлыг тусгасан олон талт харилцааг зохицуулсан хууль болсон хэдий ч хэрэгжиж эхэлснээс одоог хүртэлх үр нөлөөний судалгаа, ялын бодлогын зарим хүчин зүйлийг тооцон үзвэл шинэчлэн батлах шаардлага нэгэнт бий болсон байна. Өөрөөр хэлбэл, одоогийн хүчин төгөлдөр мөрдөж буй хуулийн зохицуулалтыг илүү боловсронгуй болгох, хуулийн давхардал, хийдэл гарахаас зайлсхийх зорилгоор хууль зүйн үүднээс шинэчлэл хийх хэрэгцээ шаардлага байна.

2017 оны Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгаар хуулийн зорилт нь шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны үндэслэл, журмыг тогтоож, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тогтолцоо, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийн эрх зүйн байдалтай холбогдон үүсэх харилцааг зохицуулахад оршино гэж тодорхойлжээ.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль 2002 он	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга 2017 он
4 хэсэг, 20 бүлэг, 144 зүйл	5 хэсэг, 27 бүлэг, 302 зүйл
I хэсэг Ерөнхий үндэслэл (1-9 зүйл-6.2%)	I хэсэг Ерөнхий үндэслэл (1-17 зүйл-5.6%)
II хэсэг Иргэний хэргийн талаарх шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа (10-90 зүйл-26.8%)	II хэсэг Иргэний хэргийн талаарх шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа (1-17 зүйл-5.6%)
III хэсэг Эрүүгийн хэргийн талаарх шүүхийн шийтгэх тогтоол гүйцэтгэх ажиллагаа (90-131 зүйл-13.5%, 91-104 зүйл-4.6%, 105-131 зүйл-8.9%)	III хэсэг Захиргааны болон зөрчлийн хэргийн талаарх шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа (123-152 зүйл-9.9%)
IV хэсэг Шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын ажилтан (132-144 зүйл-4.3%)	IV хэсэг Эрүүгийн хэргийн талаарх шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх ажиллагаа (153-256 зүйл-34.4%, 153-194 зүйл- 13.9%, 195-256 зүйл-20.6%)
-	V хэсэг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага (257-302 зүйл-15.2%)

Судлаач хууль зүйн доктор Ц.Очгэрэл Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийг төрөлжсөн хэлбэрт шилжүүлэн өөрчлөн батлах дараах хэрэгцээ, шаардлага байна гэж үзлээ. Үүнд:

1. Ялын бодлогыг нийгмийн хөгжилтэй уялдуулан хуульчлах. Ялын бодлогыг Монгол Улсын эрх зүйн шинэтгэлтэй уялдуулах, шүүхийн бүхий л төрлийн шийдвэрийг гүйцэтгэх ажиллагааг нийгмийн харилцааны хөгжил, өөрчлөлттэй уялдуулан нарийвчлан хуульчлах явдал тасралтгүй хэрэгжих нь зүйн хэрэг. Аливаа улс орны ялын бодлого нь нийгэм, эдийн засгийн хөгжил, иргэдийн эрх зүйн ухамсар, соёлтой нягт холбоотой хөгжих зүй тогтолтой байдаг тул бидний зүгээс ял эдлүүлэх ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтыг тогтмол шинэчлэх шаардлагатай гэж үзэж байна. Хууль бодит байдалд хэрэгжих боломжгүй тохиолдолд тэдгээрийг шинэчлэх, эсвэл нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар өөрчлөх шаардлагатай болдог. Нэг талаас ял шийтгэлийн төрөл, хэлбэр, хэрэгжүүлэх механизм нь тогтвортой байх учиртай боловч нөгөө талаас нийгмийн хөгжлийг дэмжих, гэмт явдлаас урьдчилан сэргийлэхэд үзүүлж буй ялын үр нөлөөг харгалзан шинэчлэгдэж байх шаардлагатай юм¹.

2. Олон улсын эрх зүйн хэмжээтэй нийцүүлэх. Олон улсын эрх зүйн баримт бичгийг Нэгдсэн үндэстний байгууллага болон бусад хамтын байгууллагаас

¹ Б.Баярсайхан. Хууль дээдлэх ёс. Монгол улсын эрх зүйн нэр томъёоны хөгжил, тулгамдсан асуудал сэдэвт Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, УБ, 2019, 24 дэх тал

баталгаажуулан мөрдүүлснээр гишүүнчлэл бүхий аливаа нэг улс орон дотоодын эрх зүйн тогтолцооны хүрээнд өөрчлөлт оруулах шаардлагатай болдог. Сүүлийн жилүүдэд дэлхий нийтийг хамарсан цар тахал, улс төр, эдийн засаг, геополитикийн хүчин зүйлс, хямралаас үүдэн үндэсний хууль тогтоомжийг нийтийн ашиг сонирхолд нийцүүлэн шинэчлэх шаардлага зүй ёсоор урган гарч байна. Шүүхийн шийдвэрийн дагуу тодорхой хүрээнд эрхээ хязгаарлуулж буй хүний эрх зүйн байдал, шүүхийн шийдвэрийн гарцаагүй байдлыг хангах, хэрэгжүүлэгч субъектын бүтэц, зохион байгуулалт, олон улсын түвшинд хүлээх үүрэг зэргийг олон улсын эрх зүйн хэмжээнд нийцүүлэх явдал нь эрх зүйн шинэтгэлийн нэг үндсэн шаардлага болж байдаг. Энд дан ганц цар тахалтай тэмцэхээс гадна ялтан солилцох, хүчээр алга болгохын эсрэг, эрүүдэн шүүх явдалтай тэмцэх зэрэг олон улсын гэрээ конвенцод туссан эрх зүйн хэм хэмжээг хуульд тусгах нэмэлт шаардлага үүсч байгаа юм.

3. Гадаадын улс орны жишиг туршлагыг нэвтрүүлэх. Эрх зүйн шинэтгэлийг хэрэгжүүлэхэд уламжлал, эрх зүйн тогтолцоо бүрэлдэн буй болсон арга хэлбэрийг харгалзахаас гадна дэлхийн улс орнуудын нийтлэг чиг хандлага, жишиг туршлагыг өөрийн орны өвөрмөц нөхцөл байдалд нийцүүлэн хууль тогтоомжид тусгах шаардлагатай байна². Гадаад улс орнуудын жишгээс авч үзвэл иргэн, захиргаа, хорих, хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагаа болон алба хаагчийн эрх зүйн байдал, байгууллагын тогтолцоог нэг хуулиар зохицуулж байгаа улс орон төдийлөн байдаггүйг олж харж болно. Тухайлбал, Азербайджан, Армэн, Гүрж, Израиль, Йордан, Турк, Арабын Нэгдсэн Эмират, Казакстан, Киркиз, Туркменистан, Узбекистан, Энэтхэг, Пакистан, Шри-Ланка, Хятад, Солонгос, Япон, Бруней, Вьетнам, Индонез, Камбож, Лаос, Малайз, Мьянмар, Сингапур, Тайланд, Филиппин гэх улс орнууд нь иргэн, захиргаа, хорих, хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагааг тус бүрд нь бие даасан хуулиар зохицуулдаг ба бүтэц зохион байгуулалтын хувьд ч бие даасан хэлбэрээр үйл ажиллагаагаа явуулдаг байна. Түүнчлэн Европ, Америкийн улс орнууд мөн адил ижил тогтолцоотой буюу бүгд бие даасан хуулиар зохицуулагддаг ба тус тусдаа бүтэц зохион байгуулалттай байдаг.

4. Технологийн шинэчлэлийг эрх зүйн хувьд хэлбэршүүлэх. Техник, технологийн хөгжлийн хурд нь хууль эрх зүйн шинэчлэлийн хэрэгцээг бий болгож байгаа нэг чухал хүчин зүйл болж байгааг та бид мэдэж байгаа билээ. Технологи нь хөгжлийн хурдын хувьд хуулиас өмнө шинэчлэгддэг тул хуульд өөрчлөлт оруулах хэрэгцээг бий болгодог. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хувьд зорчих эрх хязгаарлах ялыг хэрэгжүүлэх, бусад төрлийн ял эдлүүлэх болон шүүхийн шийдвэрийн хэрэгжилтийг хангах ажиллагааг цахимжуулах, технологийн дэвшлийг нэвтрүүлэх эрх зүйн үндэслэл, арга, хэлбэрийг хуульчлах шаардлага үүссэн.

5. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны үндсэн арга, ажиллагааг хуульчлах. Бидний үзэж байгаагаар шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны өнөөгийн эрх зүйн зохицуулалтад байгаа нэг шинэчлэх шаардлагатай өнцөг нь хуулиар зохицуулах шаардлагатай харилцааг журам, дүрмээр буюу байгууллагын дотоодын эрх зүйн актаар зохицуулж буй явдал юм. Иймд байгууллагын аюулгүй байдлыг хангах, хүний эрхийг хязгаарласан, алба хаагчийн эрх хэмжээг

² Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн, Хууль зүйн судалгааны төв "Эрх зүйн шинэтгэлийн бодлогын баримт бичгийг боловсруулахад дэмжлэг үзүүлэх нь", "Гадаад орнуудын зарим чиг хандлага". УБ, 2016, 107 дахь тал

тодорхойлсон голлох зохицуулалтыг журмын зохицуулалтаар бус хуульчлах шаардлагатай байна.

6. Хуулийн хэрэглээг хялбар, ойлгомжтой болгох. Хуулийн шинэчлэлийн чухал хэрэгцээ нь хуулийн хэрэглээг хялбарчлах, ойлгомжтой болгох явдал юм. Өнөөгийн хэрэгжиж буй хуулийн хувьд түүнийг хэрэгжүүлэх, өдөр тутмын үйл ажиллагаанд мөрдөх алба хаагч, иргэнд ойлгомжтой болгохын зэрэгцээ хуулийг хэрэглээний хувьд илүү хялбар болгох нь хуулийн үр нөлөөг дээшлүүлэх, эрх зүйн соёлыг төлөвшүүлэхэд чухал нөлөө үзүүлнэ гэж үзэж байна.

7. Бусад хуультай нийцүүлэх. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа нь цөөнгүй төрөл, хэлбэрт хуваагдахын хэрээр иргэн, захиргаа, эрүүгийн хэргийн шийдвэрлэлт, тэдгээртэй холбоотой шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэх чиглэлээр маш олон хуультай нийцэн хэрэгжих шаардлагатай болдог. Өнөөдрийн байдлаар ял эдлүүлэх болон шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтыг бусад хуультай нийцүүлэх зайлшгүй шаардлага үүсээд байгаа бөгөөд дан ганц шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны шинэчлэлээс гадна бусад хууль тогтоомжийн шинэчлэлтэй уялдуулна гэсэн үг юм.

8. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны явцад төрийн байгууллага, олон нийтийн хяналт, оролцоог шинээр хуульчлах. Хуулийн хэрэгжилт, цаашдын шинэчлэлийн шаардлага зэрэгт шинжилгээ хийж үзвэл, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх харилцаанд татагдан оролцож буй төрийн болон төрийн бус байгууллага, иргэнтэй холбогдсон харилцааг илүү тодорхой болгох шаардлага байсаар байна. Тухайлбал, иргэн, захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд гуравдагч этгээд, шинжээчийн оролцоо, ял эдлүүлэх ажиллагаан дахь олон нийтийн оролцоо, прокурорын хяналтын төрөл, хэлбэр гэх мэтийг дурдаж болно³ гэжээ.

Энэхүү судалгааны ажлын хүрээнд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын 205 алба хаагчаас өнөөгийн мөрдөж буй шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн зохицуулалтыг хэрхэн үнэлдэг вэ? гэсэн асуултад авахад 81 буюу 39.5% нь сайн зохицуулагдсан, 89 буюу 43.4% нь шинэчлэх шаардлагатай, 16 буюу 7.5% нь хангалтгүй, 19 буюу 9.3% нь мэдэхгүй буюу судалгаанд оролцогчдын 60% нь хуулийг шинэчлэх шаардлагатай гэж үзэж байна гэж хариулсан байна.

Судлаачид, практик алба хаагч, иргэдийн дунд шүүхийн шийдвэрийн биелэлт төдийлөн хангалттай бус, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, түүнд нийцүүлэн гаргасан дүрэм, журам, заавар нь өнөөгийн ял эдлүүлэх, шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаан бүрэн зохицуулж чадаагүй зэргээр тулгамдсан асуудлын талаарх санал, зөвлөмж цөөнгүй байсаар байна.

Дээрх асуудлыг нэг мөр шийдэх, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын хэрэгжилтэд үнэлгээ хийн, тулгамдсан асуудлыг нээн илрүүлж, шийдвэрлэхтэй холбоотой санал-зөвлөмж боловсруулах хүрээнд энэхүү судалгааны ажлыг хийж гүйцэтгэлээ.

³ Ц.Очгэрэл. ШШГЕГ.ШШГҮА-ны эрх зүйн шинэтгэл. ЭШХ-ын эмхэтгэл. УБ., 2021 он 20-21 дэх тал

ДҮГНЭЛТ

Нэг. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын бүтэц, тогтолцооны хүрээнд:

Иргэн, захиргаа, зөрчлийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг хэрэгжүүлж буй байгууллагын харьяаллын талаар судалгаанд хамрагсдын 48 буюу 22.7% нь одоогийн бүтэц, тогтолцоогоор байх хэрэгтэй гэж үзсэн бол 163 буюу 77.2% хувь нь өөр бүтэц, тогтолцоогоор ажиллах нь зүйтэй гэж үзсэн байна.

Энэ нь тухайн ажиллагааг хэрэгжүүлж буй байгууллагын бүтэц, тогтолцоог өөрчлөх шаардлагатайг харуулж байна.

Судалгааны явцад Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тогтолцоо нь шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв байгууллага, иргэн, захиргаа, зөрчлийн шийдвэр гүйцэтгэх алба /цаашид "шийдвэр гүйцэтгэх алба" гэх/, цагдан хорих, эрүүгийн ял, албадлагын арга хэмжээг гүйцэтгэх алба /цаашид "ял эдлүүлэх алба" гэх/-наас бүрдэнэ гэж зохицуулах нь зүйтэй гэж үзлээ.

Хоёр. Иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны чиглэлээр:

1. Иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны хэрэгжилтийг 1996-2020 оны хооронд авч үзвэл 20-70 орчим хувьтай байх ба дунджаар сүүлийн 24 жилийн дунджаар 53,1%-тай байна. Судалгаанаас харахад 1996 онд 25,6 тэрбум төгрөгийн өр төлбөр барагдуулж байсан бол 2019 онд 1 их наяд 900 гаруй сая төгрөг буюу 74 дахин өссөн үзүүлэлттэй байна.

2. 2017 оны хууль нь иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг нарийвчлан зохицуулсан шинжтэй, төлбөр авагч, төлөгчийн эрх зүйн байдлыг дээшлүүлсэн онцлог заалтууд орсон хэдий ч зарим ажиллагааны явцад шинэчлэх, тухайлбал хөрөнгийн үнэлгээ, хууль зүйн хариуцлага, төлбөр төлөгчийг болон түүний эд хөрөнгийг эрэн сурвалжлах ажиллагаа, хуулийн этгээдийн эд хөрөнгөнөөс төлбөр гаргуулах зэрэг ажиллагаатай холбоотой асуудлыг нарийвчлан зохицуулах шаардлага байна.

Гурав. Захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны чиглэлээр:

1. Захиргааны шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны хэрэгжилтийг 2011 оноос 2019 он хүртэл дундажлан үзвэл 68,3%-ийн биелэлттэй байна.

2. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллага тул тухайн шийдвэрийг гүйцэтгэх явцад төрийн бүх шатны гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагад хандах нь хүндрэлтэй байна.

Дөрөв. Зөрчлийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны чиглэлээр:

1. Зөрчлийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны хэрэгжилтийг 2011 оноос 2019 онтой дундажлан үзвэл 86.2%-ийн биелэлттэй байна.

2. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 147 дугаар зүйлийн 147.1."Баривчлагдсан этгээд нь Сэжигтэн, яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тухай хуулийн 24.1, 24.4-д заасан ахуйн хангамжаар, энэ хуулийн 231.6-д заасан хэмжээний илчлэгтэй хоол, хүнсний зүйл болон хувцас, хэрэгцээтэй үедээ хэрэглэх ундны усаар хангагдана" гэж заажээ. Баривчлах шийтгэл нь "тусгай зориулалтын байранд саатуулахыг хэлнэ" гэсэн зарчимтай

дээрх хуулийн зүйл, заалт зөрчилдөж байгаа ба “гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдол-гэмт хэрэгт сэжиглэгдсэн хоригдогч”-той адилтгасан байдлаар зохицуулсан байна.

Тав. Эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны чиглэлээр:

Нэг. Хорихоос өөр төрлийн ялын гүйцэтгэл:

1. Эрүүгийн хуулийн 5.4 дүгээр зүйлийн 5.4.1-д “Гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг шүүхээс тогтоосон нийтийн ашиг сонирхолд тустай ажлыг цалин хөлс олгохгүйгээр хийлгэхийг нийтэд тустай ажил хийлгэх ял гэнэ” гэж тодорхойлсон бөгөөд 2017 онд шинэчлэн батлагдсан Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 163 дугаар зүйлийн 163.3-д “Шүүх ялтны мэргэжил, ур чадварыг харгалзан ялтанд тодорхой нийтэд тустай ажлыг хийхээр даалгасан тохиолдолд ялыг шүүхийн шийдвэрт заасан журмын дагуу гүйцэтгэнэ” гэсэн боловч өнөөдрийн байдлаар шүүхээс нийтэд тустай ажил хийлгэх ялаар шийтгүүлсэн ялтныг ажиллуулах нийтийн ашиг сонирхолд нийцсэн ажлыг шүүхийн шийдвэрт тогтоон ирүүлэхгүй байна. Түүнчлэн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 163 дугаар зүйлийн 163.1- д “Шүүхийн шийдвэрт тусгайлан заагаагүй тохиолдолд нийтэд тустай ажлыг нутгийн захиргааны байгууллагын саналыг үндэслэн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв байгууллагаас баталсан жагсаалтад заасан байгууллагад гүйцэтгэнэ”, 163.2-д “Нийтэд тустай ажил хийлгэх байгууллагыг сонгохдоо ялтны эрүүл мэндийн байдал, эзэмшсэн мэргэжил, ур чадварыг харгалзан ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч ажиллуулах байгууллагыг тогтооно ” гэж нийтэд тустай ажил хийлгэх ялын хэрэгжилтийг хэрхэн хангах талаар тус тус тусгагдсан.

Одоогийн мөрдөгдөж буй хуулиар Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь ажлын байраар хангах боломжтой аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн харьяа тохижилт үйлчилгээний орон нутгийн өмчит, аж ахуйн тооцоотой үйлдвэрийн газруудад нийтийн эзэмшлийн гудамж, талбайн цэвэрлэгээ, ногоон байгууламж арчлах, хайс, хашлага засвар, байгууллага, дүүргийн гадна талбайн тээврийн хэрэгслийн зохицуулагч, хог ачих, буулгах зэрэг ажлуудыг хийлгэн ялыг эдлүүлж байна.

2. Эрүүгийн хуульд нийтэд тустай ажил хийлгэх ялын доод болон дээд хэмжээ нэмэгдэж 240-720 цаг, өдөрт ажиллах цагийг 4-өөс дээшгүй, ялтан хүсвэл 8 цагаас ихгүй байхаар хуульчилсан нь ялтнууд суралцах болон ажлаа хийхийн зэрэгцээ нийтэд тустай ажил хийлгэх ялыг эдлэхэд ялын үргэлжлэх хугацаа урт болсон. Нийтэд тустай ажил хийлгэх ял шийтгүүлсэн ялтнууд нь нийгэм, гэр бүл, хамт олныхоо дунд, үр хүүхдээ өсгөж хүмүүжүүлэхийн зэрэгцээ нийтэд тустай ажлыг өөрийн биеэр хийж, гэмт хэргийн хор уршгийг ухамсарлан ялыг эдэлж байгаа тул цаашид торгох, нийтэд тустай ажил хийлгэх, зорчих эрхийг хязгаарлах, эрх хасах ялыг хэрэгжүүлэх эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох, сайжруулах шаардлага урган гарч байна. Өмнө нь мөрдөгдөж байсан эрүүгийн хуулийг одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй эрүүгийн хуультай харьцуулахад шинээр батлагдсан эрүүгийн хууль гэм буруутай нь шүүхээр тогтоогдсон этгээдэд хорих бус хорихоос өөр төрлийн ялыг түлхүү хэрэглэхээр хуульчилсан нь манай орны эрүүгийн ялын бодлого энэрэнгүй ёсны зарчимд суурилсан буюу ялын уян хатан, зөөлөн бодлогыг баримталж буйг илтгэн харуулж байна.

3. Хуулийн 299 дүгээр зүйлийн 299.5-д “Энэ хуулийн 169.1-д зааснаас бусад

тохиолдолд захиргааны, зөрчлийн, эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа болон зардлыг улсын төсвөөс санхүүжүүлнэ.” гэж заасан боловч эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны зардлыг аймаг, нийслэл дэх Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтсийн төсөвт тусгайлан суулгадаггүй, албан хаагчдын цалингийн сан, захиргааны болон бичиг хэргийн зардал гэх мэтээр ерөнхийлөн тусгадаг. Уг захиргааны зардлаас салгаж хорихоос өөр төрлийн ял, албадлагын арга хэмжээ, зөрчлийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны зардлыг газар, хэлтсийн төсөвт тусгаж, олгохгүй байгаа нь ял, албадлагын арга хэмжээний хэрэгжилтэд сөргөөр нөлөөлж байна. Эрүүгийн хууль, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль шинэчлэн батлагдсанаар Цагдаагийн байгууллагын гүйцэтгэж байсан зарим чиг үүрэг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад шилжин ирсэн. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд заасан хорихоос өөр төрлийн ял шийтгүүлсэн ялтан, тогтоолын биелэлтийг хойшлуулсан болон албадлагын арга хэмжээ авагдсан этгээдэд хяналт тавих, Зөрчлийн хуулиар шийтгүүлсэн этгээдэд холбогдох шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг шийдвэр гүйцэтгэгч хариуцан ажиллаж байна. Улсын хэмжээнд хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагаа хариуцсан ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч 16, шийдвэр гүйцэтгэгч 53 ажиллаж байгаа хэдий ч нийслэл болон ачаалал ихтэй зарим орон нутагт нэг шийдвэр гүйцэтгэгч 162-400 ялтан, этгээдэд хяналт тавин ажиллаж байгаа нь батлагдсан жишиг, нормативаас 42-280 ялтан, этгээдээр илүү байсаар байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 167 дугаар зүйлийн 167.1-т “Шийдвэр гүйцэтгэгч нь зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгүүлсэн ялтны байнга оршин суугаа болон хөдөлмөр эрхэлж байгаа, эсхүл суралцаж байгаа газрын хаягаар шүүхээс тогтоосон хориглолт, хязгаарлалтыг биелүүлж байгаа эсэхэд техникийн хяналтын болон биечлэн хяналт тавина.”, мөн зүйлийн 167.2-т “Зорчих эрхийг хязгаарлах ял эдэлсэн хугацааг шийтгэх тогтоол хуулийн хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн тоолно”, мөн зүйлийн 167.3-т “ Шийдвэр гүйцэтгэгч ялтанд зорчих эрхийг хязгаарлах ял эдлүүлэх нөхцөл, журам, хяналтын техник, хэрэгслийг ашиглах, арчлах заавар, журам, эдлэх нөхцөл, журмыг зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлага, авах арга хэмжээний талаар тайлбарлаж, тэмдэглэл үйлдэн гарын үсэг зуруулна” гэж зорчих эрхийг хязгаарлах ялын хэрэгжилтийг хэрхэн хангах талаар тус тус тусгагдсан байна. Эндээс харахад Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд заасан үндэслэлээр Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа газар, хэлтсийн хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагаа хариуцсан шийдвэр гүйцэтгэгч нар “зорчих эрхийг хязгаарлах ялын хэрэгжилт”-ийг биечлэн болон техникийн хяналтыг хангуулахаар зохицуулсан ч ялын биелэлтийг хангахад дараах хүндрэлтэй асуудлууд тулгарч байна. Үүнд: Шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд заасан үндэслэлийн дагуу “Шийдвэр гүйцэтгэгч нь ялтны оршин суугаа болон хөдөлмөр эрхэлж байгаа газрын хаягаар шүүхээс тогтоосон хориглолт, хязгаарлалтыг биелүүлж байгаа эсэхэд техникийн болон биечлэн хяналт тавина” гэж заасан ч Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа нэгжгүй нутаг дэвсгэрт зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгүүлсэн ялтанд хэрхэн хяналт тавих талаар “хууль, эрх зүйн зохицуулалт” байхгүй, Зорчих эрх хязгаарлах ял шийтгүүлсэн ялтан төвөөс алс сум, багт ажиллаж амьдардаг тохиолдолд шийдвэр гүйцэтгэгч тухай бүр нь тогтоосон хугацаанд биечлэн хяналт тавих боломжгүй, Шийдвэр гүйцэтгэгч нь алсагдсан орон нутагт ял эдэлж буй ялтанд биечлэн хяналт

тавихад зардал ихээс гадна ялтан хуульд заасан зөрчил гаргасан, оргосон тохиолдолд тухайн бүсэд шуурхай хүрч ажиллах боломжгүй, ялтныг хяналтаас алдах эрсдэлтэй байна.

4. Шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 167.2-т “Зорчих эрхийг хязгаарлах ял эдэлсэн хугацааг шийтгэх тогтоол хуулийн хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн тоолно” гэж заасан ч хэрэгжүүлэхэд дараах асуудлууд тулгарч байна. Хорихоос өөр төрлийн ялын онцлогоос хамаарч хугацааг тоолох талаар 2 өөр зохицуулалтыг оруулсан байдаг.

5. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 160 дугаар зүйлийн 160.1-д “Ялтан торгох ял оногдуулсан шийдвэрт өөрөөр заагаагүй бол тухайн шийдвэрийг хуулийн хүчин төгөлдөр болсноос хойш 90 хоногийн дотор, хэрэв хэсэгчлэн төлөхөөр тогтоосон бол тогтоосон хугацаанд биелүүлэх үүрэгтэй” мөн хуулийн 164 дүгээр зүйлийн 164.2 -т “Нийтэд тустай ажил хийлгэх ял эдэлсэн хугацааг ялтан ажил гүйцэтгэж эхэлсэн цагаас эхлэн тооцож, шүүхийн шийдвэрт заасан хугацаа дуусгавар болтол эдлүүлнэ.” мөн хуулийн 167 дугаар зүйлийн 167.2-т “Зорчих эрхийг хязгаарлах ял эдэлсэн хугацааг шийтгэх тогтоол хуулийн хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн тоолно.” мөн хуулийн 180 дугаар зүйлийн 180.2-т “Эрх хасах ял эдэлсэн, албадлагын арга хэмжээ авагдсан хугацааг шийтгэх тогтоол хуулийн хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн тоолно.” гэж тус тус заасан. Торгох, зорчих эрхийг хязгаарлах, эрх хасах ял гүйцэтгэх хуудас хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс, нийтэд тустай ажил хийлгэх ялыг ялтан ажил хийсэн өдрөөс эхлэн тоолохоор зохицуулалт хийгдсэн. Шүүхээс гүйцэтгэх хуудсанд хүчин төгөлдөр болсон өдрийг тусгаагүй, хугацаа алдаж хүргүүлдгээс зорчих эрхийг хязгаарлах ял, эрх хасах ял шийтгүүлсэн ялтан хяналтад ороогүй байхад хугацаа тоологдон ял завших нөхцөл боломжийг бүрдүүлэх, шүүхээс тогтоосон торгох ялыг биелүүлэх хугацаа дууссан үед ирүүлж хяналт тавих боломжгүй байдал үүсэж байна.

Хоёр. Хорих ялын гүйцэтгэл:

1. Өнөөгийн хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулиар хорих ял эдлүүлэх тогтолцоог нээлттэй, хаалттай болон энгийн, тусгай гэсэн зэрэглэлтэй байхаар зохицуулсан нь цаг үеэ олсон чухал заалт болжээ.

Гэвч нээлттэй, хаалттай гэх зохицуулалт нь дэглэм мөн эсэх, зэрэглэл хоорондын ялгаатай байдлыг нарийвчлан зохицуулаагүй байх нь судалгааны үндсэн дээр харагдаж байна. Түүнчлэн хуучин хуульд байсан 15 жилээс дээш хугацаагаар хорих ял шийтгэгдсэн, эсхүл онц аюултай гэмт хэрэгтнийг аль төрөлд хорих асуудлыг хуульчлан тогтоогүйгээс анх удаа гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлуудтай цуг хорих нөхцөл бүрдэж байна.

2. Хоригдлын хөдөлмөр эрхлэлтийн эрх зүйн зохицуулалт нь хэт их шат дамжлага дамжсан зөвшөөрлийн хүрээнд явагдаж буй нь тулгамдаж буй асуудал гэж үзлээ.

3. Хорих байгууллагад явуулж буй нийгэмшүүлэх ажилд сургалтын шинэлэг арга хэлбэрийг ашиглах явдал учир дутагдалтай байна.

4. Европ, Ази, Африк, Австрали, Америк тивийн орнуудын эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүйн эх сурвалжид “хамгаалалтын зэрэглэл” гэсэн нэр томъёог ашигласан байх бөгөөд энэхүү зэрэглэлээр нь нээлттэй, хагас нээлттэй, хаалттай, хагас хаалттай гэх зэргээр хувааж тэдгээрийн агуулгад хоригдолд тавих хяналт,

хорих байгууллагын хамгаалалт, хоригдлын эрхийн хязгаарлалт, сайшаал-урамшуулал, албадлага хэрэглэх асуудлууд нэгэн адил хамаардаг байна. Хорих ялыг хоригдлын амьдарч байсан засаг захиргааны нэгжийн буюу гэр бүлийн гишүүдийнх нь ойролцоо эдлүүлэх нийтлэг зарчимд тулгуурлан гадаад улсуудад хорих ял эдлүүлэх байгууллагын зохион байгуулалтын бүтцийг гибрид буюу хэд хэдэн дэглэм, харуул хамгаалалтын зэрэглэл нэг дор оршин үйлчилж байна. Социалист, постсоциалист улсуудын эрүүгийн болон ял эдлүүлэх хууль тогтоомжид “хорих ял эдлүүлэх дэглэм” гэсэн нэр томъёог хэрэглэж ирсэн бөгөөд түүний нэг зорилгыг өнөөдрийг хүртэл “засан хүмүүжүүлэх” хэмээн тодорхойлж байгаа бол дэлхийн бусад улсад “correction” /засах, эвдэрсэн буруу зан үйлийг өөрчлөх/ болон “rehabilitation” /нийгэмд нь буцаан оруулах бэлтгэл хангах/ хамаарах арга хэмжээг хорих ял эдлүүлэх байгууллага авч хэрэгжүүлж байна.

---oOo---